

ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКІ ЦІННОСТІ В ГЛОБАЛІЗАЦІЙНОМУ ВИМІРІ

А Розглядаються чинники, що впливають на формування особистості у глобалізаційному просторі, утверджують комплекс загальнолюдських цінностей і стають основою життєдіяльності сучасної людини.

Ключові слова: загальнолюдські цінності, глобалізація, Людина Світу, вищі цінності, «Кодекс цінностей».

Актуальність. На початку XXI ст. глобалізаційні процеси означились в економічній, політичній, культурній та інших сферах. В епіцентрі цих подій знаходиться й освіта, як така, що виступає базою їхнього розвитку.

Згідно з сучасними підходами – глобалізація (від франц. «global» – всесвітній, загальний; від лат. «globus» – куля) характеризує ситуації змін усіх сторін життя суспільства під впливом загальносвітової тенденції до взаємозалежності та відкритості. Вважається, що вона виникла у результаті таких тенденцій суспільного розвитку як інтенсифікація інтернаціональних фінансових потоків, формування транснаціональної економіки та політики, усвідомлення всеосяжних проблем сучасності [5].

Відмітимо, що глобалізація – складне й неоднозначне явище, яке розглядають як у позитивному, так і у негативному ракурсі. Зважаючи на це, у «Декларації тисячоліття», прийнятою Генеральною Асамблеєю ООН 8 вересня 2000 р., підкреслюється, що головним завданням, що стоїть перед людством сьогодні, є забезпечення того, щоб глобалізація стала позитивним чинником для всіх народів миру через широкомасштабні й наполегливі зусилля щодо формування спільного майбутнього, заснованого на загальній приналежності до людського роду в усьому його розмаїтті.

В умовах глобалізації значних змін зазнають підходи щодо розуміння особистості, яка тепер розглядається як «Людина Світу» через наступні чинники:

- формування планетарного, глобального мислення, цілісного сприйняття навколишнього світу, відчуття особистої відповідальності за вирішення глобальних питань, що стосуються кожного;
- формування екологічної поведінки, що забезпечує збереження Землі і людини у їхній взаємодії;
- виховання у дусі ненасильства, спрямоване на встановлення гуманістичного типу відносин між людьми.

Провідними ідеями при цьому виступають ідеї спільності, гармонії індивіда зі Всесвітом і людством, засновані на екології природи та людини; ідеї доцільності поведінки людини в умовах розвитку ноосфери як природної, соціальної, активної істоти та ідеї ціннісно-смыслові рівності людей [5].

Теорії глобалізації соціального розвитку не могли не відбитися на розвитку освіти. У Америці такий світоглядний підхід отримав назву глобальної освіти. На пострадянському просторі частіше зустрічається словосполучення «планетарне мислення», «планетарна освіта».

Упродовж історії свого розвитку людство планети сформувало комплекс загальнолюдських цінностей, які стали основою життєдіяльності homo sapiens незалеж-

но від раси, національності, релігійних вірувань, місця проживання. Не випадково в релігійних книгах (Біблії, Корані тощо) вони зафіксовані як постулати, правила життєдіяльності кожної людини. Зрозуміло, що з часом зміст загальнолюдських цінностей змінюється.

У сучасних умовах члени суспільства мають орієнтуватися на ті загальнолюдські цінності, що зумовлені потребами соціально-економічного розвитку. До них належать: прагнення набувати новий досвід; готовність до соціальних змін у рамках еволюційного розвитку суспільства; вияв почуттів толерантності; готовність утверджувати власне «Я» у стосунках з іншими людьми; орієнтація у своїй діяльності на сьогоднішнє і майбутнє, а не на минуле; усвідомлення необхідності готувати себе до життя; повага до сучасних досягнень науки й техніки; турбота про збереження довкілля як визначальної передумови існування людини на Землі; прагнення до високого рівня вихованості, розуміння пріоритетності виховання в освітньому процесі; культ Матері і Батька, Родини; пріоритет духовного над матеріальним; прагнення жити по совісті; оберігати честь людини, тієї спільноти, до якої належить особистість.

Аналіз дослідженості проблеми. Формування загальнолюдських цінностей особистості є ключовою для всіх наук про людину: філософії, історії, соціології, права, культурології, психології, педагогіки. У філософській літературі (С. Анісімов, М. Бердяєв, В. Кувалкін) проблему загальної культури розглядають на рівні сутнісних сил людини, що здійснює регулятивну функцію її поведінки. В основу соціологічного підходу до ціннісних орієнтацій (І. Кона, К. Леонтовича, В. Свідерського) покладена трактовка ціннісних орієнтацій як найважливіших регуляторів суспільної поведінки. Психологи (Б. Ананьєв, І. Бех, М. Боришевський, В. М'ясищев, Б. Теплов) розглядають загальнолюдські цінності як елементи внутрішньої психологічної структури особистості, що визначають стратегічну мету індивіда.

Моральну культуру особистості як педагогічну проблему розглядав В. Сухомлинський. Останнім часом цю проблему досліджували В. Асєєв, І. Бекешкіна, А. Бойко, З. Васильєва, А. Горохович, В. Заслуженюк, В. Сипченко.

Проблема формування духовних потреб особистості активно розроблялася відомими зарубіжними філософами, психологами та педагогами Д. Карнегі, Я. Корчаком, А. Маслоу, Е. Фроммом, С. Франком, К. Юнгом. Ці автори досліджували духовну та психологічну сутність феномена людини, основи її морального буття, етики взаємовідносин між людьми.

Педагоги (Є. Бондаревська, А. Глущенко, М. Євтух, Є. Зеленов, С. Золотухіна, О. Сухомлинська, Г. Шев-

ченко) зазначають, що загальнолюдські цінності є провідним механізмом впливу на особистість та її поведінку, вказують на шляхи реалізації духовно-морального потенціалу та водночас наголошують, що це питання ще не знайшло належного відображення у наукових працях.

Мета статті: теоретично обґрунтувати умови формування загальнолюдських цінностей у глобалізаційному вимірі.

Основна частина. Людина без сенсу життя, без вищої мети є засобом для мети інших людей. Адже у кожній істоті є вбудована система поведінки, що допомагає в найширшому сенсі жити. На найпримітивнішому рівні все зводиться до завдання вижити, тобто забезпечити цілісність окремих осіб і всього біологічного виду. Завдання такого механізму, вбудованого природою в тваринах, обмежено пошуками їжі, сховища, подолання небезпеки і відтворенням потомства, щоб відвернути зникнення виду. Для людини мета жити не зводиться лише до простого виживання, але ще й до задоволення певних емоційних і духовних потреб. Тому механізм успіху людини – цінності, допомагають їй не тільки уникати і переборювати небезпеку і здійснювати інші, притаманні всьому тваринному світу функції, але й творити, створювати поетичні твори, керувати на виробництві, займатися бізнесом, досліджувати нові горизонти в науці, набувати душевного спокою, удосконалюватися – словом, досягати успіхів у будь-якій іншій сфері діяльності, що ототожнюється з уявленнями про щасливе і повнокровне життя.

Кардинальні політичні, соціальні й економічні перетворення, утвердження суверенітету України як держави потребують і нового переосмислення виховання підростаючого покоління. Життя вимагає розглядати його під кутом розвитку національної самосвідомості, гуманізації та гуманітаризації освіти.

Кожне суспільство будує своє життя відповідно до цінностей, які приймає і в які вірить. Сучасне виховання базується на системі цінностей, які через культуру, традиції, філософію, релігію вказують на вектор виховних зусиль, формують виховний ідеал [3].

Цінності – це основа мети виховання. Раніш виховувались класові цінності, сьогодні акцент зроблено на загальнолюдські цінності. Змінюються цінності – змінюються норми, змінюються й цілі виховання.

Зміст терміну «цінність» вказує на особливе значення для людини або суспільства тих чи інших об'єктів, відносин або явищ дійсності. Цінності – це актуалізована інформація, закодована в знакових системах і поняттях, відображена в нейронних об'єднаннях довготривалої пам'яті та складова основи внутрішнього абстрактного образу. Цінності – це межі, які охоплюють пізнавальну активність психіки. Якщо ця активність пов'язана з добром, тобто з цінностями позитивними, то вона захоплюється, викликає позитивні емоції, якщо зі злом, цінностями негативними, то вона карана і викликає неприйняття з боку суспільства.

Все, що існує у світі, може стати об'єктом ціннісного ставлення, тобто оцінюватися людиною як добро чи зло, краса чи потворність, можливе чи неприпустиме, істинне чи хибне. Основне завдання виховання полягає у тому, щоб показати місце цінності у структурі буття й у ставленні до фактів реальності [2].

Цінності виконують функцію перспективних стратегічних життєвих цілей і є головним мотивом жит-

тєдальності. Цінності визначають етичні засади та принципи поведінки, тому будь-яке суспільство зацікавлене в тому, щоб люди дотримувалися актуальних для теперішнього часу правил поведінки. От чому з перших кроків в онтогенезі психіка дитини потрапляє під цілеспрямовану дію виховного процесу. Метод виховання, прийнятий в даному суспільстві, визначається системою цінностей, що у свою чергу запанувала в ній.

Омелян Вишневецький, професор Дрогобицького педагогічного інституту, запропонував «Кодекс цінностей»:

– абсолютні вічні цінності: добро, совість, правда, віра, надія, любов, доброта, чесність, справедливість, милосердя тощо;

– основні національні цінності: патріотизм, готовність до захисту Батьківщини, почуття національної гідності, історична пам'ять, пошана до державних і національних символів, дбайливе ставлення до національних багатств, рідної природи тощо;

– основні громадські цінності: прагнення до соціальної гармонії та справедливості, захист індивідуальних прав і свобод, висока повага закону, право людини на життя, гідність, безпеку, рівні можливості, право на свободу думки, совісті, вибору конфесії, право на самовираження, толерантне ставлення до чужих поглядів, які не суперечать загальноприйнятим нормам тощо;

– цінності сімейного життя: вірність, довіра, піклування про дітей, піклування про батьків, старших у сім'ї, злагода між членами сім'ї, повага прав дитини і прав старших, здоровий спосіб життя, охорона традицій тощо;

– цінності особистого життя: орієнтація на пріоритет задоволення духовних потреб, внутрішня свобода, воля (самоконтроль, самодисципліна), мудрість, розум, здоровий глузд, лагідність, доброзичливість, оптимізм, гармонія душі і зовнішньої поведінки, творча активність, ініціативність, працьовитість, цілеспрямованість тощо;

– валеолого-екологічні цінності: здоров'я людини, здоровий спосіб життя, відродження культу здоров'я і фізичної краси людини, гармонійний розвиток, розуміння єдності людини з природою, турботливе ставлення до неї та Землі взагалі [1].

Робота у сфері освіти й особливо безпосередня педагогічна діяльність тісно пов'язані зі світоглядними засадами людини, навіть якщо це не усвідомлюється нею і не виражається явно. Педагогічний процес більшою мірою встановлює ціннісні орієнтації людини, тому дуже важливо в навчально-виховному процесі керуватися таким світоглядним принципом, який орієнтує людей на творчу самореалізацію, усвідомлення власної планетарно-космічної суті.

Специфіку ціннісного ставлення можливо простежити на прикладі духовних цінностей, особливо «вищих». Словосполучення «вищі цінності», як правило, вживається поряд з прикметником «вічні». Треба зазначити, що будь-які цінності можна назвати вічними лише у рамках виміру людського буття. В тій мірі, в якій вічне людство, вічні і «вищі» цінності; мова ні в якому разі не йде про цінності, що існують самі по собі в космічному просторі безвідносно до людини [2].

Говорити про сприйняття загальнолюдських «вищих» цінностей складно тому, що загальне – завжди є аб-

стракцією. Ціннісні орієнтації можуть формуватися в будь-якій сфері життєдіяльності людини і суспільства. Вищі цінності відображають фундаментальні відносини і потреби людей, становлять фундамент індивідуального світогляду. Вищими цінностями виступають: здоров'я, сім'я, любов, свобода, світ, війна, держава, праця, істина, честь, свідомість, пізнання, творчість тощо. У порівнянні зі звичайними цінностями, вищі цінності мають швидше орієнтаційний, аніж регулятивний характер. Вищі цінності – це ємні емоційно-образні узагальнення провідних соціокультурних орієнтацій, що визначають всі сфери життя людини. Це цінності суспільного ладу, спілкування, діяльності, самозбереження, цінності особистих якостей, а також загальнолюдські цінності. Цінності визначають зміст існування індивіда, з чого випливає вся його мотивація. Вищі цінності сприяють втягненню людини у вищі інстанції, наповнюючи зміст її життя. Потреби в змісті, сенсі життя людини в інтегральному розумінні світу, універсальному з'ясувальному принципі. Без такого внутрішнього ідейного сенсу людина не відчуває своєї цінності, не спроможна керувати творінням самої себе [7].

З аналізом форми буття цінності для суб'єкта пов'язане і розуміння кризи загальнолюдських цінностей, згадка про яку стала вже звичним публіцистичним штампом. Однак постає питання: в якій мірі можна говорити власне про кризу і в чому специфіка саме ціннісної кризи? Насамперед, коли мова йде про якусь кризу, то мається на увазі, що раніше в цій області ситуація була некризовою, а більш-менш відповідною способу буття та нормам свідомості. Так, економічна криза означає насамперед неефективність економіки (невідповідність нашим уявленням про ефективність) внаслідок порушення економічних зв'язків і відносин. Криза ідеї свідчить про те, що певна ідея не здатна більше функціонувати в якості норми чи спонукального ідеалу. Якщо в такому розумінні розглядати кризу загальнолюдських цінностей, то постає питання про той золотий вік, коли такої кризи не було. Досить звичними є спроби знайти такий рай у минулому, але завжди вбачаємий в минулому ідеал був суперечливим: існування роду в цілому в первісному суспільстві підтримувалося за рахунок життя окремих людей або цілих груп; античне єднання з природою доповнювалось нерозвиненою особистістю; багатство і освіченість одних доповнювались злиднями і духовною неміччю інших; традиційна мораль переходила в маргинальність і т. д.

Треба, мабуть, говорити не про кризу загальнолюдських цінностей, а про кризу того способу життя людства, який формувався вузько класовими цінностями або суто національними, суто релігійними і т. д. І хіба нові парадигми свідомості, що не приймають насильства, війн, класових обмеженостей, а визнають самоцінність Іншого (і природи в т. ч.), утверджують прин-

ципи свободи, ідею спільного дому, не свідчать про триумф, а не кризу загальнолюдських цінностей? Адже цінність містить і те, що не є наявним в об'єктивному світі.

На заключення. Процес глибинних змін у житті нашого суспільства висуває як пріоритетну проблему виховання висококультурної, інтелектуальної, творчої особистості, яка здатна забезпечити прогрес нації, вихід держави на рівень цивілізованих країн світу. Розв'язання цього важливого завдання органічно пов'язане із сучасним осмисленням виховання, пошуком таких моральних орієнтирів і норм, які забезпечать повноцінне життя в усіх сферах людського буття. Загальнолюдські цінності і відповідні їм норми є тим культурним кодом, який визначає життєздатність суспільства, інтегрує повсякденну поведінку людей у суспільне ціле, регулює соціальні конфлікти, забезпечує раціональність і людяність способу життя. При цьому провідною метою виховання залишається ідеал особистості, здатної приймати рішення в ситуаціях морального вибору, нести відповідальність за свої рішення перед мікросоціумом, своєю країною, людством.

Зазначимо, що проблема загальнолюдських цінностей у глобалізаційному вимірі належить до числа фундаментальних. Усе, що оточує людину, має ціннісно-бумовлений аспект. Особистісна система цінностей не залишається незмінною, вона терпить зміни під впливом різних факторів протягом усього людського життя. Тому закономірно виникає питання, які ж саме цінності потрібні сучасній людині, яка постійно формує свій світогляд, розвиває свою особистість. Тут необхідно говорити про деяку сукупність базових цінностей, що повинні ввійти до структури особистості, стати центром її ціннісної системи. Тому орієнтуємося на цінності, що відрізняються гуманістичною спрямованістю, загальнолюдським значенням, найбільшим ступенем узагальненості, тобто на загальнолюдські цінності, що є потенційно значущими для світового співтовариства.

📖 Список використаних джерел

1. Вишневецький, О. На ниві відродження української педагогіки (Наукові прагнення і здобутки автора на тлі прожитих літ). До 80-річчя від дня народження та 55-річчя освітньої діяльності / Омелян Вишневецький. – Дрогобич : видавець Святослав Сурма, – 2011. – 80 с.
2. Довженко, В. А. Проблема виховання духовних цінностей / В. А. Долженко // Духовність особистості : методологія, теорія і практика : зб. наук. пр. / гол. ред. Г. П. Шевченко. – Вип. 6(12). – Луганськ : Вид-во Східноукр. нац. ун-ту ім. В. Даля, 2005. – С. 38–45.
3. Леонтьев, Д. А. Ценность как междисциплинарное понятие : опыт многомерной реконструкции / Д. А. Леонтьев // Вопросы философии. – 1996. – №4. – С. 15–26.
4. Овсянников, В. Глобальные изменения образовательных систем и инновационное обучение / В. Овсянников // Новый коллегіум. – 2007. – №1. – С. 19–20.
5. Подольська, С. Освіта в контексті глобалізації: напрямки та механізми реалізації реформ в Україні / С. Подольська // Вища освіта. – 2007. – №1. – С. 48–55.
6. Сбруева, А. А. Порівняльна педагогіка : навчальний посібник / А. А. Сбруева. – 2-ге вид. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2004. – 320 с.
7. Сухомлинська, О. В. Сучасні цінності у вихованні: проблеми, перспективи / О. В. Сухомлинська // Шлях освіти. – 1996. – №1. – С. 24.

Дата надходження авторського оригіналу до редакції : 05.11.2014

Винничук Р. В. Общечеловеческие ценности в глобализационном измерении.

Ⓐ *Рассматриваются факторы, влияющие на формирование личности в глобализационном пространстве, которые утверждают комплекс общечеловеческих ценностей и служат основой жизнедеятельности современного человека.*

Ключевые слова: общечеловеческие ценности, глобализация, Человек Мира, высшие ценности, «Кодекс ценностей».

Vynnychuk R.V. Universal values in the globalization measurement.

Ⓐ *The article deals with the factors, influencing the formation of a personality in the globalization space, which approve a complex of universal values and become a basis of a modern person's activity.*

Key words: universal values, globalization, Person of the World, supreme values, «The code of values».